

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Πόλεμος και Ειρήνη

Ο πόλεμος στην αρχαία ελληνική δραματουργία

Σοφία Δεμερτζόγλου

Περίληψη: Στο παρόν άρθρο θα μελετήσουμε τέσσερα εμβληματικά έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας που προσεγγίζουν το θέμα του πολέμου και συγκεκριμένα τους Πέρσες του Αισχύλου, τον Αίαντα του Σοφοκλή, την Ελένη του Ευριπίδη και την Ειρήνη του Αριστοφάνη. Θα κινηθούμε σε τρεις βασικούς άξονες με πρώτο τον τρόπο με τον οποίο ο κάθε συγγραφέας εντάσσει τον πόλεμο στην πλοκή, εάν αποτελεί δηλαδή ή όχι την κύρια θεματική, τις ιστορικοκοινωνικές συνθήκες της εποχής, εάν υπάρχει μόνο ένας κεντρικός ήρωας ή όχι, ποιες δραματουργικές τεχνικές και μοτίβα μεταχειρίζεται ο εκάστοτε δραματουργός, εάν υφίσταται δράση και τί είδους, εάν υπάρχει δραματική ένταση, αίσιο ή όχι τέλος. Θα διερευνηθεί επίσης το ύφος και ο πιθανός στόχος των δραματουργών. Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα εξετασθεί η σχέση θεϊκού στοιχείου και ανθρώπινης βούλησης και πως αυτή εξελίσσεται από συγγραφέα σε συγγραφέα. Στο τέλος θα γίνει μια σύντομη συγκριτική αναφορά στην πρόσληψη των έργων από το κοινό του 5ου αιώνα και από το σύγχρονο κοινό.

Λέξεις-κλειδιά: Πόλεμος, Πέρσες, Αίας, Ελένη, Ειρήνη

Εισαγωγή:

Αν κανείς μελετήσει εμπεριστατωμένα το δραματικό υλικό του δυτικού τουλάχιστον θεάτρου από την αρχαιότητα έως και τις μέρες μας, ανεπιφύλακτα θα διακρίνει ότι ελάχιστοι δραματουργοί ασχολήθηκαν τόσο με τον πόλεμο και τις συνέπειές του στο ανθρώπινο είδος, όσο οι τέσσερις μεγάλοι κλασικοί της αρχαιότητας, Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης και Αριστοφάνης. Επιπλέον τα περισσότερα έργα τους, ακόμη κι αν δεν είχαν κυρίαρχο θέμα τον πόλεμο, εντούτοις είχαν άμεση σχέση με κάποιο πολεμικό γεγονός, όπως η εξαιρετική *Ορέστεια* του Αισχύλου. Ο Αριστοφάνης επίσης σε όλες σχεδόν τις κωμωδίες του καυτηριάζει κυρίως τον πόλεμο και τους ανθρώπους που τον προκαλούν ή τον υποδαυλίζουν. Οι δραματουργοί της ελληνικής αρχαιότητας δεν είχαν βέβαια μόνο προσωπική εμπειρία από τα ολέθρια αποτελέσματα του πολέμου (Περσικοί πόλεμοι, Πελοποννησιακός πόλεμος) αλλά και ως ποιητές με ιδιαίτερη οξύνοια και ψυχική λεπτότητα γνώριζαν πολύ καλά και τα αίτια που τον προκαλούν. Με βάση όλα αυτά θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε τέσσερα αντιπροσωπευτικά έργα τους.

Πέρσες του Αισχύλου

Οι *Πέρσες* του Αισχύλου διδάχτηκαν το 472 π.χ. και αναφέρονται στο πρόσφατο ιστορικό γεγονός της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας (480 π.χ.) που είχε ως αποτέλεσμα την καθολική συντριβή των Περσών. (Διαμαντάκου, χ.χ.) Ο Αισχύλος που είχε πάρει κι αυτός μέρος στη Ναυμαχία είχε προσωπική εμπειρία των γεγονότων. Στους *Πέρσες* ο κεντρικός ήρωας είναι ο χορός των γερόντων Περσών που μιλούν με βαθύ σκεπτικισμό για τα γεγονότα και επικρίνουν μέχρι και τη συμπεριφορά ή τις επιλογές των βασιλιάδων τους. Η κύρια δράση στους *Πέρσες* του Αισχύλου έχει προηγηθεί του δράματος και περισσότερο κινεί το ενδιαφέρον η αγωνία για την τύχη του Ξέρξη και του περσικού στρατού. Η εμφάνιση της Ατοσσας στην αρχή του έργου και ο διάλογος με τον Χορό για την έκβαση του πολέμου δημιουργούν στον θεατή αγωνία και προσμονή. Το φάντασμα του Δαρείου προϊδεάζει για το αποτέλεσμα και η έλευση του Αγγελιαφόρου το επιβεβαιώνει. Ο Αισχύλος χρησιμοποιεί τις δραματουργικές τεχνικές του ονείρου, του οράματος, της αποκάλυψης, της πτώσης, της ανατροπής, της έκπληξης αλλά και το μοτίβο της ύβρεως-τιμωρίας (Στεργιούλης & Κράιας, 2012). Ο ποιητής με το ανυπέρβλητο ποιητικό του ύφος, τις δυνατές εικόνες, και την αρμονική διαδοχή των γεγονότων καταδεικνύει ότι ο πόλεμος είναι το ίδιο ολέθριος και για τους νικητές και για τους ηττημένους. Ο πόλεμος αφήνει πίσω «το δάκρυ ποτάμι να κυλάει στα κρεβάτια», τον θάνατο σε «γενναίους συντρόφους» και «πόννο, κλάμα, φριχτά δεινά». Ο πόλεμος δε συμβαδίζει μόνο με «θρήνους και οδυρμούς» αλλά τις περισσότερες φορές είναι αποτέλεσμα αφροσύνης, νοητικής σκότισης και πλάνης. Ο Αισχύλος κάνει χρήση του αρχαίου κλασικού μοτίβου Ύβρις-Άτις-Νέμεσις-Τίσις. Ο Ξέρξης διαπράττει ύβρη απέναντι σε θεούς και ανθρώπους, ο νους του σκοτίζεται (Άτις) και η αλαζονεία του επιφέρει τη Νέμεση και τελικά την Τίση, δηλαδή την τιμωρία του (Αισχύλος, 2018). Οι *Πέρσες* δεν αποτελούν μόνο ένα αντιπολεμικό ή πολιτικό δράμα, αποτελούν και ένα φιλοσοφικό πόνημα για τον άνθρωπο και τις επιλογές του. Ο Ξέρξης είναι αυτός που κατά τον Αισχύλο καθορίζει τη μοίρα του και όχι οι θεοί και επομένως ο άνθρωπος έχει τον τελευταίο λόγο στη ζωή του (Kantzios, 2004). Οι *Πέρσες* έλαβαν το πρώτο βραβείο και η ψυχή των θεατών εξαγνίστηκε με την αποκατάσταση της δικαιοσύνης και την τιμωρία της ύβρεως.

Αίας Σοφοκλή

Ο Σοφοκλής αντλεί το θέμα του από την *Μικρή Ιλιάδα* και συγκεκριμένα το κεφάλαιο *Όπλων Κρίσις*. Στην κρίση για τα όπλα του Αχιλλέα, παρόλο που ο Αίαντας θεωρείται ο επικρατέστερος να τα λάβει, οι κριτές ανακηρύσσουν νικητή τον Οδυσσέα. Ο Αίαντας εξοργίζεται με το αποτέλεσμα και αποφασίζει να σκοτώσει τους Αργείους, η Αθηνά όμως του θολώνει τον νου και σκοτώνει άκακα ζώα. Ο *Αίας* του Σοφοκλή αποτελεί μια μαρτυρία της μετάβασης από τα ιδεώδη της ομηρικής εποχής και των περσικών πολέμων στη σύγχρονη δημοκρατική Αθήνα του 5ου αιώνα. Το έργο δεν διαπραγματεύεται μόνο τα δεινά του πολέμου αλλά με όχημα τον κεντρικό ήρωά του διερωτάται για τα ιδανικά της νεοσύστατης κοινωνίας. Ο Αίαντας είναι ένας αυθεντικός ήρωας, γενναίόψυχος, ειλικρινής, ατρόμητος και απόλυτος (Σοφοκλής, 1998). Στον αντίθετο πόλο βρίσκεται ο Οδυσσέας που πρεσβεύει τη νέα εποχή που προάγει τον δόλο, την απάτη, την ραδιουργία αλλά και την διπλωματία (Belekos, χ.χ.). Ο *Αίας* του Σοφοκλή δεν αποσπά το πρώτο βραβείο αλλά διδάσκεται σε μία περίοδο -μεταξύ 460-440 π.χ.- που η Αθήνα αποχαιρετά την παλιά εποχή των ομηρικών ηρώων και εισέρχεται στην εποχή της σοφιστείας, της ρητορικής και της διπλωματικής πολιτικής (Ψυχή, 2016). Ο Αίαντας, ένας μοναχικός ήρωας της “παλιάς εποχής” εναντιώνεται στην εξουσία και τους θεούς για να υπερασπιστεί τα ιδανικά της δικαιοσύνης, της αξιοκρατίας και της αλήθειας. Όταν απογοητεύεται από τα δεδομένα της νέας εποχής, θα επιλέξει τον θάνατο παρά να προδώσει τις αξίες του. Δεν αυτοκτονεί για τα όπλα, αυτοκτονεί επειδή ο νέος

κόσμος είναι άξενος και ακατανόητος για τον ίδιο. Στο έργο δεν υπάρχει μόνο το αντιπολεμικό μοτίβο αλλά υφίστανται και τα μοτίβα της διεφθαρμένης εξουσίας, της ψεύτικης δικαιοσύνης, της βάρβαρης ελληνικότητας, της ανθρώπινης αγνωμοσύνης, των ασαφών ορίων μεταξύ φιλίας-έχθρας και της ματαιότητας της ανθρώπινης ύπαρξης.²⁶ Ο Οδυσσεύς όμως, ο άσπονδος εχθρός, στο τέλος μόνο αυτός θα αναγνωρίσει την αξία του ήρωα και θα συμβάλει στην ταφή του. Το έργο του Σοφοκλή είναι διάσπαρτο από αποφθέγματα και ρήσεις για την ανθρώπινη φύση, τον πόλεμο, την ευμεταβλητότητα των καταστάσεων «γιατί το βλέπω, τίποτα δεν είμαστε οι ζωντανοί, είδωλα μόνον, ανυπόστατη σκιά», «αν κι ήσουν ο χειρότερος εχθρός του...μόνο εσύ του στάθηκες στ' αλήθεια» (Κnox, 1961: 6). Το ύφος είναι επικό και λυρικό μαζί, με περίτεχνα σχήματα και εικόνες. Το θεϊκό στοιχείο είναι κυρίαρχο αλλά υποδηλώνεται έντονα η σημασία της ανθρώπινης βούλησης. Η τελευταία πράξη της ελευθερίας του ήρωα είναι η αυτοχειρία του που προκαλεί συγκίνηση και δέος. Ο Αίας του Σοφοκλή παραστάθηκε από σπουδαίους σκηνοθέτες, όπως ο Σωκράτης Καραντινός (1958), ο Κωστής Μιχαηλίδης (1972), ο Νίκος Χαραλάμπους (1983), ο Βασίλης Παπαβασιλείου (1996-1998), ο Σπύρος Ευαγγελάτος (2000), ο Θεόδωρος Τερζόπουλος (2004, 2008). Ο καθένας παρουσίασε το έργο μέσα από τη δική του οπτική, στην αντιπολεμική ή υπαρξιακή του διάσταση, τη σχέση ανθρώπινης-θείας βούλησης, την πολιτικο-ιδεολογική του σημασία. Ο Αισχύλος παρουσίασε δύο διαμετρικά αντίθετους ήρωες, τον Αίαντα και τον Οδυσσέα παραχωρώντας στους θεατές τη δυνατότητα να συλλογιστούν και να καταλήξουν στα δικά τους συμπεράσματα.

Ελένη Ευριπίδη

Η Ελένη παρουσιάστηκε το 412 π.χ. στην Αθήνα, όταν δηλαδή μαίνονταν ακόμη ο Πελοποννησιακός πόλεμος και λιγόστευαν οι ελπίδες για τη λήξη του. Εντάσσεται στα αντιπολεμικά δράματα και ίσως ο γνωστότερος στίχος του είναι ο «νεφέλης αρ' άλλως είχομεν πόνους πέρι;» δηλαδή «για ένα σύννεφο πολεμούσαμε τόσο καιρό»; (Παπαδόπουλος, 2015). Το έργο του Ευριπίδη που ανατρέπει τον βασικό μύθο καθώς παρουσιάζει την Ελένη να περιμένει πιστή στην Αίγυπτο τον άνδρα της, αν και εντάσσεται από τους περισσότερους μελετητές στο είδος της τραγικωμωδίας, περιέχει πολλά τραγικά στοιχεία που ανάγονται κυρίως στον πόλεμο, ο οποίος αφορά ηττημένους και νικητές και δεν κάνει διακρίσεις. Ο πόλεμος θα μπορούσε να αποφευχθεί εάν επικρατούσε ο διάλογος και οι ειρηνικές διαπραγματεύσεις (αντιστροφή β' στ.1151-1164). Ο πόλεμος που προκαλείται από τους ανθρωπόμορφους θεούς για τα δικά τους ιδιοτελή συμφέροντα και όχι για το καλό των ανθρώπων (στιχ. 36-40, 362-371). Ο πόλεμος που τελικά είναι τόσο μάταιος και ανόητος, όσο ανόητοι είναι και αυτοί που θεωρούν ότι με το αίμα και τη βία θα λυθούν οι έριδες και τα προβλήματα. Ο πόλεμος κατά τον Ευριπίδη υπηρετεί τις περισσότερες φορές υποχθόνια και χαμερπή συμφέροντα (Αριστοφάνης, 2019). Ο Ευριπίδης στην Ελένη εξετάζει συγχρόνως τη συνθήκη φαινομενικότητας-πραγματικότητας, τις έννοιες της δικαιοσύνης και της αδικίας και κυρίως την αξία της ανθρώπινης φρόνησης (Λαδά, 2016). Επομένως ίσως αυτό που είναι ορατό να μην ανταποκρίνεται στην αλήθεια, οι οίωνοι ή ακόμη και οι θεοί να μην οδηγούν στον σωστό δρόμο και ο άνθρωπος θα πρέπει να αναλάβει την ευθύνη της ζωής του (στιχ. 757). Πραγματικά όλο το έργο του Ευριπίδη αποτελεί ένα μανιφέστο ηθικών και υπαρξιακών στοχασμών που αφορούν τον άνθρωπο κάθε εποχής. Ο Ευριπίδης γράφει την Ελένη μέσα στη δίνη του Πελοποννησιακού πολέμου, ένα έργο με τραγικά και άλλα τόσα κωμικά στοιχεία όχι μόνο για να ψυχαγωγήσει το κοινό του αλλά κυρίως για να τους δείξει πόσο τελικά κωμικός και γελοίος

²⁶ Μαρκαντωνάτος, Τσάγγαλης (2008) 62

είναι ο πόλεμος, όχι μόνο στην κυριολεκτική του μορφή αλλά και στη συμβολική του διάσταση (Ρογκάκου, 2016). Η γλώσσα και το ύφος του Ευριπίδη δεν έχουν την αίγλη και την μεγαλοπρέπεια του Αισχύλου αλλά αγγίζουν τον θεατή και τον προκαλούν να σκεφτεί (Ευριπίδης, 2008). Η ευριπίδεια δομή είναι έξοχη ήδη από τον Πρόλογο και την αριστοτεχνική πλοκή των γεγονότων έως και την τελική θετική έκβαση. Ο σκεπτικιστής και προοδευτικός Ευριπίδης πάσχιζε να ανακαλύψει την αλήθεια πίσω από τα φαινόμενα και τα γεγονότα και φυσικά αυτό προκαλούσε την καθεστηκυία τάξη. Έλεγαν ότι ήταν άθεος, αλλά στην πραγματικότητα δεν αποδεχόταν τις κακές πράξεις των σύγχρονών του, ανθρώπων και θεών, και οραματιζόταν την ύπαρξη μιας άλλης ανώτερης δύναμης πιο δίκαιης και φιλεύσπλαχνης. Στην *Ελένη* παροτρύνει τους θεατές να ερευνούν την κρυφή αλήθεια πίσω από τα φαινόμενα και να αποφασίζουν οι ίδιοι για το πεπρωμένο τους.

Ειρήνη του Αριστοφάνη

Ο εξάιρετος, οξυδερκής και ενσυναισθητικός Αριστοφάνης παρουσιάζει το 421 πχ. την *Ειρήνη* στα εν Άστει Διονύσια και παραδόξως λαμβάνει το δεύτερο βραβείο. Η Ειρήνη με τις συντρόφους της Οπώρα και Θεωρία είναι φυλακισμένες ψηλά στον Όλυμπο και ο Πόλεμος ετοιμάζεται να κοπανήσει τις πόλεις μέσα σε ένα τεράστιο γουδί. Ο Τρυγαίος, ένα απλός αμπελουργός, πετάει στον ουρανό με ένα τεράστιο σκαθάρι και απελευθερώνει την Ειρήνη. Η *Ειρήνη*, έργο αντιπολεμικό όπως βέβαια και τα περισσότερα έργα του Αριστοφάνη, σατιρίζει τον πόλεμο και την εχθρότητα στη κυριολεκτική και συμβολική σημασία τους (Σπυριδάκη, 2018). Τον δραματουργό απασχολούσε ιδιαίτερα ο πόλεμος και οι αθέατες σκοπιμότητές του. Ο Αριστοφάνης δεν στρεφόταν κατά της δημοκρατίας, των νέων ιδεών ή των πολιτικών προσώπων γενικά και αόριστα, στρεφόταν κατά των πολεμοκάπηλων και των λαοπλάνων. Η *Ειρήνη* δεν αποτελεί μόνο ένα γνήσιο αντιπολεμικό έργο είναι και μια γροθιά στο κοινωνικοπολιτικό σύστημα της εποχής και στα πρόσωπα κάθε εποχής που προάγουν τα προσωπικά τους συμφέροντα. Μέσα από το κωμικό, το γκροτέσκο, τα λογοπαίγνια, τις μεταφορές, τους νεολογισμούς και την άκρατη αθυροστομία τονίζει τη φαιδρία της εξουσίας και την πολιτική ραδιουργία. Μέσα από το παραμυθιακό, το φανταστικό και το εξωπραγματικό προβάλλει την ελπίδα για έναν καλύτερο και δικαιότερο κόσμο. Ο Αριστοφάνης φαίνεται να εμπιστεύεται περισσότερο τον απλοϊκό και καθημερινό άνθρωπο για την αλλαγή της ιστορίας. Ο Τρυγαίος ένας απλός αμπελουργός με το θάρρος και την οξύνοιά του αλλά και με το βαθύ αίσθημα δικαίου και αλτρουισμού που τον διακατέχει θα επιφέρει τελικά το αίσιο τέλος (Τσολάκη, 2023). Ο Αριστοφάνης προτρέπει τους συμπατριώτες του να μην περιμένουν από την εξουσία και τους πολιτικούς αρχηγούς ή ακόμη και από τους θεούς να αλλάξουν τον κόσμο, υπενθυμίζοντάς τους ότι είναι δικό τους δικαίωμα και χρέος να το κάνουν. Ίσως γι' αυτό τον λόγο, σε σχέση με τους τρεις προαναφερόμενους τραγικούς, το θεϊκό στοιχείο στην *Ειρήνη* μικρή μόνο συμμετοχή έχει στην υπόθεση του δράματος και εξάιρεται κυρίως η ανθρώπινη αποφασιστικότητα. Αμέσως μετά τη διδασκαλία της *Ειρήνης* υπογράφηκε η γνωστή Νικίειος Ειρήνη (421 πχ.) που έμελλε να διαρκέσει ελάχιστα και οι εχθροπραξίες των Αθηναίων και των Σπαρτιατών να παύσουν οριστικά το 404 πχ., με τη λήξη δηλαδή του Πελοποννησιακού πολέμου (Αριστοφάνης, 2011).

Συμπέρασμα

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν, συνάγεται ότι οι τέσσερις επιφανέστεροι και δημοφιλέστεροι δραματουργοί της αρχαίας γραμματείας, δηλαδή ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης και ο Αριστοφάνης, δεινοί γνώστες και ερευνητές της ανθρώπινης φύσης και κοινωνίας, προσπάθησαν με το έργο τους να διδάξουν τον άνθρωπο να αποφεύγει τον πόλεμο και τις έριδες. Η θεϊκή

παρέμβαση όπως φαίνεται είχε διαφορετική κρισιμότητα από δραματουργό σε δραματουργό, αλλά είναι αδιαμφισβήτητο ότι και οι τέσσερις θεωρούσαν τον άνθρωπο ως τον μόνο υπεύθυνο για τη δημιουργία ενός καλύτερου και δικαιότερου κόσμου. Ακριβώς για αυτό θα παραμένουν πάντα επίκαιροι και ελκυστικοί και τα έργα τους θα συνεχίζουν να ανεβαίνουν στις σκηνές όλου του κόσμου, όσο ο άνθρωπος διατηρεί την αξιοπρέπεια και την αίσθηση του δικαίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Belekos, T. (χ.χ.). Σοφοκλέους Αίας: μια πολιτική προσέγγιση της τραγωδίας. <https://www.academia.edu>
- Kantzios, I. (2004). The Politics of Fear in Aeschylus Persians. *The classical world*, 98, 3-19. <https://www.jstor.org/stable/4352901>
- Knox, B. (1961). The Ajax of Sophocles. *Harvard Studies in Classical Philology*, 65, 1-37. <https://www.jstor.org/stable/310832>
- Αισχύλος (2018). *Πέρσες* (Π. Μουλλάς, Μετ.). Στιγμή.
- Αριστοφάνης (2011). *Αριστοφάνη Ειρήνη* (Χ. Χρηστίδης, Μετ.). Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Αριστοφάνης (2019). *Οι κωμωδίες του Αριστοφάνη* (Θ. Σταύρου, Μετ.). Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Διαμαντάκου, Α. (χ.χ.). Το θέατρο της αρχαιότητας Α' Αισχύλος Πέρσαι: η τραγωδία της Ιστορίας. ΕΚΠΑ.
- Ευριπίδης (2008). *Ελένη* (Θ. Μαυρόπουλος, Μετ.). Ζήτρος.
- Λαδά, Η. (2016). *Οι ιδέες στην Ελένη του Ευριπίδη* [Μ.Δ. Εργασία]. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Μαρκαντωνάτος, Α. & Τσαγγάλης Χ. (επιμ.) (2008). *Αρχαία ελληνική Τραγωδία (Θεωρία και Πράξη)*. Gutenberg.
- Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων (2012). *Αισχύλος, ο δημιουργός της τραγωδίας και η διαχρονική επίδρασή του στην ελληνική και ευρωπαϊκή γραμματεία*. (Στεργιούλης, Μ. & Κράιας, Γ. επιμ.) Κοράλι.
- Παπαδόπουλος, Σ. (2015). Η Ειρήνη του Αριστοφάνη για κοινό ανηλίκων θεατών: παιδαγωγικές διαστάσεις. Στο Κ. Κυριακός (Επιμ.), *Το αρχαίο ελληνικό θέατρο και η πρόσληψή του. Πρακτικά του Δ' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου*. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Ρογκάκου, Ι. (2016). *Το κωμικό στοιχείο στην Ελένη του Ευριπίδη* [Μ.Δ. Εργασία]. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Σοφοκλής (1998). *Αίας* (Εν Κύκλω, Μετ.). Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου Όψεις 5.
- Σπυριδάκη, Γ. (2018). *Ο ρόλος και η θέση της γυναίκας στην κωμωδία του Αριστοφάνη* [Μ.Δ. Εργασία]. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Τσολάκη, Μ. (2023). *Πόλεμος και Ειρήνη στο θέατρο του Αριστοφάνη (Αχαρνείς, Ειρήνη, Λυσιστράτη)* [Διπλωματική Εργασία]. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Ψυχή, Α. (2016). *Ο Αίας του Σοφοκλή στη Νεοελληνική Σκηνή* [Διπλωματική Εργασία]. ΕΚΠΑ.

Βιογραφικό: Η Σοφία Δεμερτζόγλου είναι απόφοιτη της Νομικής Σχολής και κάτοχος του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών ΜΑ Θεατρικών Σπουδών (κατεύθυνση Επιβίωση του Αρχαίου Δράματος) από το Α.Π.ΚΥ. Παρακολούθησε μαθήματα θεάτρου στο Θέατρο των Αλλαγών στην Αθήνα και συμμετείχε ως ηθοποιός σε τοπικά ερασιτεχνικά σχήματα της Αλεξανδρούπολης, που αποτελεί τη γενέτειρά της. Αρθρογραφεί στον τοπικό τύπο. Την παρούσα περίοδο τελεί υπό έκδοση η μετάφραση-διασκευή για θεατρικό μονόλογο του διηγήματος του Ντοστογιέφσκι *Το όνειρο ενός ανθρώπου που ήταν αστέριος*.

Στοιχεία επικοινωνίας: E-mail: <demsofia@hotmail.com>